



กฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร  
ตอนที่ ๑ ความสำคัญและแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

นางสนธิกาญจน์ เพื่อนสงคราม  
วิทยากรชำนาญการพิเศษ  
กลุ่มงานกฎหมาย ๒ สำนักกฎหมาย

บทความใช้เพื่อการนำออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา  
รายการเจตนารมณ์กฎหมาย  
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

# กฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

## ตอนที่ ๑ ความสำคัญและแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

สนธิกาญจน์ เพื่อนสงคราม  
วิทยากรชำนาญการพิเศษ  
ผู้เรียบเรียง

### บทนำ

ความมั่นคงทางอาหาร เป็นคำที่ผู้บริโภคเคยได้ยินมาตลอด ซึ่งเมื่อฟังดูแล้วอาจคิดได้ว่าเป็นเรื่องที่อยู่ไกลตัว แล้วอาจจะไม่ได้เข้าใจความหมายของคำนี้อย่างถ่องแท้สักเท่าไร ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ผลิตอาหารเลี้ยงคนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในอดีตประเทศไทยมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ การนำอาหารจากแหล่งอาหารธรรมชาติมาบริโภคสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนไทยที่มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายและความผูกพันระหว่างคนกับธรรมชาติ<sup>๑</sup> และไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องความขาดแคลนแบบวงกว้างมากนัก แต่ปัจจุบันความมั่นคงทางอาหารกำลังเป็นประเด็นที่ถูกจับตามากขึ้นในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพความแร้นแค้นของประชากรในอีกซีกโลกที่ขาดแคลนอาหาร เกิดภาวะความอดอยาก มีอาหารไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ในขณะที่อีกซีกโลกหนึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สำหรับประเทศไทยเองเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและอาหารสามารถผลิตอาหารได้ในปริมาณเพียงพอต่อความต้องการภายในประเทศ และสามารถผลิตอาหารส่งเป็นสินค้าออกไปขายยังประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ศักยภาพของประเทศไทยในการพึ่งพาตนเองทางด้านอาหารที่สั่งสมมานานหลายทศวรรษจากวิธีการผลิตที่มีความสมดุลกับระบบนิเวศน์ ทำให้ผลิตอาหารบริโภคได้ตลอดทั้งปี และส่งผลให้ประเทศไทยไม่เคยประสบกับภาวะขาดแคลนอาหาร<sup>๒</sup> และถึงแม้การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอและมีความสามารถในการส่งออกก็ไม่ได้เป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนของประเทศได้ ด้วยบริบทและสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป สถานการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดการผลิตที่ว่าพืชอาหารจะไม่ผลิตเพื่อตอบสนองต่อการบริโภคเพียงอย่างเดียวได้อีกต่อไป จึงเกิดความกังวลในเรื่องของความไม่มั่นคงทางอาหารที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต ซึ่งความไม่มั่นคงทางอาหารนั้นอาจเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ จนส่งผลกระทบต่อห่วงโซ่อาหาร เช่น การเปลี่ยนแปลงของวิธีการผลิตเพื่อบริโภคสู่การผลิตเพื่อการค้า ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความยากจน ภาวะสงคราม การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ วิกฤติพลังงาน เป็นต้น สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้แต่ละประเทศหันมาให้ความสำคัญเพื่อหวังจะสร้างความมั่นคง

<sup>๑</sup> จอมขวัญ จุมชาติ, ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล, (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘), ๑-๒, <https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/10471/1/404632.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๒</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, ความมั่นคงทางอาหาร : จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘ : ๑๔๖.

ทางอาหารให้เกิดความเพียงพอต่อการบริโภค ซึ่งปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหารในปัจจุบันเริ่มปรากฏให้เห็นขึ้นอย่างชัดเจนในทั้งระดับครัวเรือน ชุมชน และในระดับโลก ซึ่งในส่วนของประเทศไทยเองก็ต้องมีการเตรียมการรับมือกับปัญหาดังกล่าว โดยอาศัยพื้นฐานที่ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายอันเป็นปัจจัยในการผลิตอาหารที่มั่นคงและอุดมสมบูรณ์ เพื่อนำมาใช้ในการเตรียมความพร้อมในการที่จะรับมือกับปัญหาความมั่นคงทางอาหารที่อาจจะส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้น ความมั่นคงทางอาหารจึงเป็นปัจจัยสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง

บทความนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โดยในส่วนนี้จะเป็นการศึกษาความสำคัญของอาหาร ความหมายของอาหาร แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารทั้งของโลกและประเทศไทย ตลอดจนการพัฒนาด้านการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย

### ความสำคัญของอาหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้ให้ความหมายของคำว่าอาหาร หมายถึงของกิน เครื่องค้ำจุนชีวิต และเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต<sup>๓</sup> ของทุกคนมาตั้งแต่เกิด หรือจะบอกว่าตั้งแต่อยู่ในครรภ์คงไม่ผิดนัก นอกจากทำให้ท้องอืดแล้ว ยังช่วยเสริมสร้างสุขภาพที่ดีให้กับชีวิตเพิ่มขึ้นด้วย มนุษย์มีความต้องการอาหารเพื่อการดำรงชีวิต อาหารช่วยซ่อมแซมร่างกายส่วนที่สึกหรอ ให้พลังงานและการเจริญเติบโตของร่างกาย อาหารเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ อาหารเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรม การเข้าถึงอาหารถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์<sup>๔</sup> ดังนั้น คำกล่าวที่ว่าอาหารคือชีวิตนั้น จึงเป็นคำกล่าวที่ไม่เกินเลยจากความเป็นจริง เพราะมนุษย์จะสามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขนั้น ปัจจัยประการแรกที่สำคัญที่สุดคือ อาหาร ในปัจจัยความต้องการพื้นฐาน ๔ ประการของมนุษย์<sup>๕</sup> เมื่อทั้งร่างกายและจิตใจทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ก็จะเสริมสร้างความสามารถในการทำสิ่งดี ๆ สิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ช่วยพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และมีส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและสร้างความสุขเพิ่มขึ้นด้วย ในขณะที่จำนวนประชากรบนโลกเพิ่มขึ้นทุกปี ทำให้แนวโน้มการบริโภคอาหารสูงขึ้นตามไปด้วย สวนทางกับปริมาณอาหารที่มีจำนวนลดลง เนื่องมาจากหลายปัจจัย ฉะนั้น การมีชีวิตที่ยั่งยืนจึงขึ้นอยู่กับความมั่นคงทางอาหารอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้

<sup>๓</sup> พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, อ้างคำว่า อาหาร, <https://dictionary.orst.go.th/> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๔</sup> เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภคภาคใต้, เกษตรกรรมกับความมั่นคงทางอาหาร, <https://consumersouth.org/paper/370> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๕</sup> นงนภัส คู่ขวัญ เที่ยงมกล, สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เล่ม ๒ (ความมั่นคงทางอาหาร), ๒.

## ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านด้วยกัน

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO) ได้ให้ความหมายเรื่องความมั่นคงทางอาหารว่า หมายถึง การที่ประชาชน มี “ปริมาณ” อาหารเพื่อการบริโภคที่เพียงพอ มีความ “หลากหลาย” ของประเภทอาหารที่ได้รับ และอาหารนั้น “มีคุณภาพ” หมายถึง มีคุณค่าทางโภชนาการและความสะอาดปลอดภัย รวมทั้งประชาชน สามารถ “เข้าถึง” อาหาร อันเกิดจากระบบการกระจายอย่างทั่วถึง<sup>๖</sup> โดยมีรายละเอียดดังนี้

ความพร้อมเพียง (Availability) ของปริมาณอาหาร ที่อาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศ หรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือด้านอาหาร

การเข้าถึง (Access) ทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคล เพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรดังกล่าวหมายถึง ความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่ง ๆ ได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์ (Utilization) ด้านอาหาร ผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาด และการรักษาสุขภาพ และสุขอนามัย เพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการ ซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ ความมั่นคงทางอาหารจึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ (Stability) ทางอาหาร ที่ประชาชน คราวเรือน และบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหาร ที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่สามารถเข้าถึงอาหาร อันเป็นผลมาจากวิกฤติที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤติทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล ซึ่งในความหมายนี้ความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงมิติความพร้อมเพียงและการเข้าถึงอาหารด้วย

สำหรับกรอบความมั่นคงด้านอาหารของอาเซียนได้เสนอว่า ความมั่นคงทางอาหารจะเกิดขึ้นเมื่อประชาชนทั้งหลายสามารถเข้าถึงอาหารอย่างปลอดภัยและเพียงพอกับความต้องการ ทั้งทางกายภาพทางเศรษฐกิจ และมีคุณค่าทางโภชนาการต่อความต้องการการบริโภค และความพึงพอใจของเขาเพื่อสามารถมีชีวิตอยู่อย่างคล่องแคล่วและมีสุขภาพที่ดีอยู่ตลอดเวลา<sup>๗</sup>

<sup>๖</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, ๑-๒.

<sup>๗</sup> สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิต, รายงานฉบับสมบูรณ์ การศึกษาเพื่อความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ : กรณีชุมชนกะเหรี่ยง ในผืนป่าตะวันตก ปีที่ ๑, ๑๐.

ส่วนความมั่นคงทางอาหารตามแนวพระราชดำริ จะมีได้ก็ต่อเมื่อคนทุกคน ในทุกเวลาสามารถ มีกำลังกาย และกำลังทรัพย์ ที่จะเข้าถึงอาหารที่มีประโยชน์ ปลอดภัย ในปริมาณที่พอเพียงกับการดำรงชีวิต และมีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงได้<sup>๘</sup>

องค์การอนามัยโลก<sup>๙</sup> ได้ให้ความหมายไว้ว่า การที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหาร ได้อย่างเพียงพอในทุกเวลา รวมทั้งอาหารมีความปลอดภัยและคุณค่าโภชนาการที่เพียงพอแก่การดำรงชีวิต อย่างมีสุขภาพที่แข็งแรง ทั้งนี้มีได้เพียงให้มีผลผลิตทางอาหารมากขึ้น แต่รวมถึงโอกาสของประชาชนที่สามารถ มีรายได้ในการซื้ออาหารด้วย และต้องคำนึงถึงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป อีกด้วย ซึ่งองค์การอนามัยโลกได้ระบุว่า ความมั่นคงทางอาหาร มี ๓ เสาหลักสำคัญ ได้แก่

๑. Food Availability หรือความเพียงพอของปริมาณอาหารซึ่งจะต้องมีอาหารที่เพียงพอ อย่างสม่ำเสมอ

๒. Food Access หรือการเข้าถึงแหล่งของอาหารที่มีอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะได้รับอาหาร ที่เหมาะสมและมีคุณค่าทางโภชนาการ

๓. Food Use หรือการใช้ประโยชน์ด้านอาหารอย่างเหมาะสม โดยอ้างอิงจากโภชนาการ และการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐาน ตลอดจนการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและถูกสุขอนามัย

ดังนั้น จากความหมายความมั่นคงทางอาหารข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารที่มีคุณภาพ เป็นไปตามหลักโภชนาการ มีความปลอดภัย ในปริมาณที่เพียงพอที่ทุกคน เข้าถึงได้ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

### แนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

ความเป็นมาของแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารสามารถนับย้อนหลังไปได้ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.๒๕๑๓ - ๒๕๒๒ ซึ่งขณะนั้นทั่วโลกกำลังประสบปัญหาวิกฤติด้านราคาอาหารและน้ำมัน คำว่าความมั่นคงทางอาหารเกิดขึ้นครั้งแรกในปี ๒๕๑๗ ในการประชุมอาหารโลก ภายใต้แนวคิดที่ว่าความมั่นคงทางอาหาร เป็นปัญหาที่เกิดจากความไม่พอเพียงทางด้านอุปทานของประเทศหรือภูมิภาคหนึ่งๆ หลังจากนั้นได้เกิดแนวคิด อีกประการหนึ่งขึ้นคือ เรื่อง ความทรงสิทธิ์ด้านอาหาร (Food Entitlement) ของนักเศรษฐศาสตร์ Amartya Sen ที่มองว่าอาหารเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ต้องเข้าถึงและมีเสถียรภาพในระดับครัวเรือนและบุคคล ประเทศที่มีประชากร ที่เกิดความขาดแคลนอาหารจำนวนมากล้วนเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารทั้งสิ้น ดังนั้น ความขาดแคลนดังกล่าว จึงไม่ใช่เกิดจากอาหารที่ไม่พอเพียง แต่เกิดจากการเข้าไม่ถึงอาหาร ข้อเสนอของเซนมีอิทธิพลอย่างมาก ต่อการขยายแนวคิดความมั่นคงทางอาหารไม่ให้ผูกติดอยู่กับความพอเพียงของอุปทานอาหารในระดับมหภาคเท่านั้น

<sup>๘</sup> ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ, ความมั่นคงทางอาหาร, <http://www.princechak.com/food-security/> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๙</sup> ณัฐชา นวลคำมา, บทที่ ๒ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, <http://cmuir.cmu.ac.th/bitstream/6653943832/39285/4/CHAPTER%202.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

แต่ต้องพิจารณาถึงมิติการเข้าถึงและเสถียรภาพของความพร้อมทางอาหารในระดับบุคคลและครัวเรือนด้วย<sup>๑๐</sup> หลังจากนั้นพัฒนาการทางด้านแนวคิดเรื่องความพร้อมทางอาหารจึงมีมาอย่างต่อเนื่อง

ทศวรรษที่ ๑๙๗๐ (พ.ศ. ๒๕๑๓) เป็นช่วงที่โลกประสบกับปัญหาการขาดแคลนอาหาร การแก้ไขปัญหานั้นเน้นไปที่การเร่งผลิตให้มีปริมาณอาหารเพิ่มขึ้นมากที่สุด แนวคิดเรื่องความพร้อมทางอาหารในช่วงแรกนั้นจำกัดอยู่ในกรอบของกระบวนการผลิต เพื่อให้สามารถมีเพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก ภาคเกษตรกรรม มีการหันมาใช้เทคโนโลยีทางการเกษตร มีการใช้สารเคมี และการตัดต่อยีนส์ เพื่อให้มีอาหารปริมาณเพิ่มขึ้น ดังนั้น หลายประเทศจึงได้นำแนวคิดการปฏิบัติเขียว หรือการทำเกษตรแผนใหม่เข้ามาปรับใช้กับการพัฒนาทางการเกษตร ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากการเกษตรแบบยังชีพไปเป็นการทำเกษตรเพื่ออุตสาหกรรม เพื่อให้มีปริมาณอาหารเพียงพอกับประชากรโลก ทั้งนี้การปฏิบัติเขียวได้นำความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ในส่วนของประเทศไทยการเกษตรมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้ได้ปริมาณมาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งตนเอง ในการเกษตรไปสู่การพึ่งพาการนำเข้า มีการส่งเสริมการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น ปุ๋ยเคมี เครื่องจักรกลทางการเกษตร ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร มีการปรับเปลี่ยนการผลิตมาเป็นการเพื่อการพาณิชย์และการส่งออก ถึงแม้ปริมาณอาหารจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ก็คงพบปัญหาความหิวโหยในหมู่คนยากจนทั่วโลกยังคงไม่หมดไป ภาคเกษตรกรรมมีบทบาทสำคัญต่อความพร้อมทางอาหารของประเทศทั้งในด้านการเพิ่มปริมาณอาหาร การสนับสนุนการเข้าถึงอาหาร การมีปริมาณอาหารที่สม่ำเสมอ และความปลอดภัยทางอาหาร ถึงแม้การปฏิบัติเขียวจะช่วยเพิ่มปริมาณอาหารให้มากขึ้น แต่ก็เกิดผลกระทบหลายประการจากการใช้สารเคมี การเน้นไปยั้งการผลิตเพียงด้านเดียว โดยไม่สนใจคุณภาพของอาหารในการปนเปื้อนสารเคมี ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้บริโภค อีกทั้งผลประโยชน์ยังคงตกแก่เจ้าของที่ดินหรือเกษตรกรซึ่งทำการผลิตอาหารเป็นจำนวนมาก การเพิ่มปริมาณอาหารจึงไม่ใช่ทางออกของความพร้อมทางอาหาร ความพร้อมทางอาหารกับการพัฒนาภาคเกษตรกรรมในด้านต่าง ๆ จึงต้องมีการดำเนินการควบคู่กันไป ทำให้ทศวรรษที่ ๑๙๘๐ (พ.ศ. ๒๕๒๓) ทั่วโลกพูดถึงการเข้าถึงอาหารว่าจะต้องใช้อำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กระจายอาหารให้ทั่วถึงคนทุกคนได้จริง หลายประเทศในทวีปแอฟริกาแม้จะเป็นประเทศผู้ส่งออกอาหาร แต่ประชาชนจำนวนมากยังประสบปัญหาความอดอยากและหิวโหย<sup>๑๑</sup> ดังนั้น การที่ประเทศหนึ่งมีอาหารในภาพรวมเพียงพอก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าประชาชนทุกคนจะมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ ถ้าหากปัญหาความยากจนยังมีอยู่ เพราะในขณะที่อาหารมีราคาแพงขึ้น ประชาชนบางส่วนก็อาจขาดแคลนอาหารบริโภคได้ การเข้าถึงอาหาร มีปัญหาสำคัญ ๒ รูปแบบ คือ ประการแรก ประชาชนมีเงินที่จะสามารถซื้ออาหารได้แต่อาหารมีไม่เพียงพอ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ประการที่สอง ประชาชนไม่มีเงินที่จะสามารถซื้ออาหารได้แม้มีอาหารที่ผลิตเพียงพอ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตรและมีความยากจน จะเห็นได้ว่าปัญหาทั้งสองรูปแบบที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิต

<sup>๑๐</sup> เรื่องเดียวกัน, ๙.

<sup>๑๑</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, ความพร้อมทางอาหาร : จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง, ๑๔๘.

อาหารและปัญหาการเข้าถึงอาหารของประชาชน<sup>๑๒</sup> ทำให้ประเทศไทยในส่วนของ การเข้าถึงอาหารในภาคการเกษตร มีการกลับคืนไปสู่เกษตรกรรมแบบที่พึ่งพาตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการนำแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ หรือการเกษตรแบบใด ๆ ที่มีแนวคิดตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เพื่อลดช่องว่าง ในการเข้าถึงอาหาร ลดปัญหาการส่งออกที่ต้องพึ่งพิงประเทศอื่นในการขายสินค้าเกษตร ต่อมาทศวรรษที่ ๑๙๙๐ (พ.ศ. ๒๕๓๓) ความมั่นคงทางอาหารได้มีการขยายให้ครอบคลุมมิติความปลอดภัยทางอาหาร ได้แก่ คุณภาพ คุณค่าทางอาหาร และโภชนาการที่ดีที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ ดังนั้น การมีอาหารเพียงอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอแต่ต้องเป็นอาหารที่ดีต่อสุขภาพด้วย และทศวรรษที่ ๒๐๐๐ (พ.ศ.๒๕๔๓) เกิดวิกฤติการณ์ที่สำคัญ หลายเหตุการณ์ทั่วโลกประสบกับปัญหาราคาพืชผลการเกษตรที่พุ่งสูงเป็นประวัติการณ์ในรอบ ๓๐ ปี ซึ่งเป็นผลมาจากความต้องการบริโภคที่เพิ่มขึ้น แต่อาหารกลับขาดแคลนเพราะถูกภัยธรรมชาติ มีการนำพืชอาหารไปผลิต พลังงานทดแทนน้ำมันมากขึ้น มีการเกิดเหตุการณ์จลาจลแย่งชิงอาหารใน ๓๒ ประเทศ ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ทำให้องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ต้องเรียกประชุมฉุกเฉินครั้งที่ ๑๕๖ ราคาสินค้าอาหาร โลก ทั้งข้าวเจ้า ข้าวสาลี ข้าวโพด ธัญพืชอื่นๆ น้ำตาลและเนื้อสัตว์ มีราคาสูงขึ้นมาก เกิดปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติ อย่างรุนแรง ทั้งน้ำท่วม แผ่นดินไหว ภัยแล้ง คลื่นความร้อน ไฟป่า หิมะตกหนัก ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น เกิดเหตุการณ์ ประท้วงและจลาจลก่อตัวขึ้นในหลายประเทศ เกิดวิกฤติในอาหาร ทำให้ราคาน้ำมันพุ่งสูงขึ้น ส่งผลให้สินค้า มีการปรับขึ้นราคา เกิดปัญหาสินค้าขาดแคลน อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น คนยากจนทุกข์ยากมากขึ้น<sup>๑๓</sup> ในส่วนของประเทศไทยประสบปัญหาภัยแล้งครอบคลุม ๖๐ จังหวัด ทำลายพื้นที่การเกษตรไปเกือบ ๒ ล้านไร่ เกิดน้ำท่วมถึง ๕๑ จังหวัด เสียหายไปเกือบ ๘ ล้านไร่ ทั้งภัยแล้งและภัยน้ำท่วม ทำให้ผลผลิตมีน้อยไม่พอ กับความต้องการ ราคาปรับตัวสูงขึ้น เกิดปัญหาศัตรูพืชระบาด ทำให้เกษตรกรใช้สารเคมีปราบศัตรูพืชอย่างไม่ถูกต้อง ระบบนิเวศของนาข้าวเสียหาย เกิดปัญหาการเข้ามากว้านซื้อที่ดินของชาวต่างชาติ เพื่อใช้ในการผลิตอาหาร เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรรายย่อยโดยเฉพาะชาวนาไทยมีแนวโน้มลดลง กลุ่มธุรกิจ การเกษตรขนาดใหญ่มีบทบาทสำคัญ<sup>๑๔</sup>

จากวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วโลกและประเทศไทยมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น อันเนื่องมาจาก ปัจจัยหลายประการ เช่น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ภัยพิบัติธรรมชาติ ความต้องการพลังงานทดแทนจากพืช อาหาร เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบและสร้างความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรกรรม จึงทำให้แนวคิด ความมั่นคงทางอาหารกลายเป็นระเบียบวาระแห่งชาติของแทบจะทุกประเทศ เพราะถ้าเกิดความไม่มั่นคง ทางอาหารขึ้นมาก็จะก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตามมา

<sup>๑๒</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, ๖.

<sup>๑๓</sup> ความไม่มั่นคงทางอาหารจากโลกถึงไทย, สุขภาพคนไทย ๒๕๕๔,

[https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2011/thai2011\\_21.pdf](https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2011/thai2011_21.pdf) (สืบค้นเมื่อ วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๑๔</sup> เรื่องเดียวกัน, ๖๙-๗๐.

## แนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

### แนวคิดสิทธิทางอาหาร

สิทธิทางอาหารเป็นแนวคิดที่มีรากฐานจากกฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน โดยปรากฏอยู่ในกฎหมายหลายฉบับ เช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (ICESCR) เป็นต้น คณะกรรมการสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้กำหนด ความหมายของสิทธิทางอาหารว่าคือ “สิทธิของทั้งผู้ชายผู้หญิงและเด็กไม่ว่าโดยลำพังหรือร่วมกับผู้อื่นในชุมชนในการเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ หรือมีวิธีการสำหรับจัดซื้ออาหารที่สอดคล้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ได้ ตลอดเวลาทั้งในทางกายภาพและในทางเศรษฐกิจ”

องค์ประกอบสำคัญของสิทธิทางอาหาร ได้แก่

- การมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการ (adequacy) ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ปราศจากสารที่เป็นอันตรายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริโภค
- การมีอาหารอย่างยั่งยืน (sustainability) คือ การมีอาหารเพียงพอต่อความต้องการของคนรุ่นนี้ และคนในอนาคต รวมทั้งสามารถเข้าถึงและจัดหาอาหารให้เพียงพอต่อความต้องการในระยะยาวได้
- จัดให้มีอาหารอย่างเพียงพอ (availability) คือ สามารถเลี้ยงดูตนเองโดยตรงจากทรัพยากรธรรมชาติทางการเกษตร หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ หรือจัดให้มีอาหารเพียงพอ ผ่านระบบการแจกจ่าย การแปรรูป และการตลาดมีระบบเหมาะสม
- ปัจเจกชนเข้าถึงอาหารได้ (accessibility) ในลักษณะที่ยั่งยืน และไม่แทรกแซงสิทธิมนุษยชนอื่น ๆ ที่พึงมีพึงได้

สิทธิทางอาหารนี้ถือเป็นส่วนสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และจำเป็นจะต้องมี เพื่อบรรลุสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ๆ ตามแนวคิดนี้รัฐแต่ละประเทศจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเคารพ ปกป้องและเติมเต็มสิทธิด้านอาหารของประชาชน โดยการดำเนินการเองภายในหรือร่วมมือกับต่างประเทศ โดยผ่านมาตรการที่สำคัญคือ มาตรการทางกฎหมาย<sup>๑๕</sup>

### แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร

แนวคิดอธิปไตยทางอาหารถูกนำเสนอขึ้นครั้งแรกในการประชุมสุดยอดอาหารโลกปี พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยขบวนการเคลื่อนไหวระหว่างประเทศของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและรายกลาง (Via Campesina) อธิปไตยทางอาหาร (Food sovereignty) มีจุดกำเนิดที่ต่างจากความมั่นคงทางอาหาร เพราะในขณะที่ความมั่นคงทางอาหาร เกิดจากปัญหาการขาดแคลนอาหารและการเข้าถึงอาหารเป็นสำคัญ ซึ่งวิธีการแก้ไขอาจหมายถึง การส่งเสริม ผลิตภาพหรือการนำเข้าอาหารราคาถูกจากต่างประเทศ แต่อธิปไตยทางอาหารเกิดมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ การเมือง ของชาวนาเกษตรกรรายย่อยที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาและการค้าเสรี

<sup>๑๕</sup> ศจินทร์ ประชาสันต์, รายงานเรื่องการพัฒนาด้านชีวิตความมั่นคงทางอาหาร,

[https://www.nationalhealth.or.th/sites/default/files/upload\\_files/dmdocs/2\\_FS\\_index\\_report.pdf](https://www.nationalhealth.or.th/sites/default/files/upload_files/dmdocs/2_FS_index_report.pdf),

(สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

ทำให้รายละเอียดว่าด้วยใครคือผู้ผลิตอาหาร แหล่งที่มาของอาหารและกระบวนการผลิตอาหารกลายเป็นประเด็นสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ามิติความมั่นคงทางอาหารที่รับรู้กันโดยทั่วไป<sup>๑๖</sup>

คำว่า “อธิปไตย” มักเป็นคำที่ถูกระบุว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการเป็นรัฐ - ชาตินี้ที่ทุกประเทศมีสิทธิและเสรีภาพในการเลือกที่จะใช้ระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจด้วยตนเอง เช่นเดียวกันเมื่อนำ “อธิปไตย” มาเกี่ยวข้องกับอาหาร จึงหมายถึง สิทธิและเสรีภาพในการเลือกบริโภคทางอาหารที่ประชาชนทุกคนควรได้รับ ซึ่งประกอบด้วย ๓ ส่วนสำคัญ คือ เกษตรกรผู้ผลิตที่ควรได้รับรองสิทธิในการต่อรองกับนายทุนหรือพ่อค้าคนกลาง รวมถึงการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารของภาครัฐด้านการเกษตรทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อพวกเขาได้ ในขณะที่ผู้บริโภคควรได้รับสิทธิในการบริโภคอาหารที่ดีปลอดภัย และราคาเป็นธรรม นอกจากนี้ระบบการผลิตจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ เช่น พื้นดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ ควรส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของอธิปไตยทางอาหาร ทั้ง ๓ ส่วนต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการปกป้องสายโซ่ของระบบอาหารที่เกิดขึ้น<sup>๑๗</sup>

### สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารทั้งของโลกและประเทศไทย

ความมั่นคงทางอาหาร เป็นสิ่งที่หลายองค์การและองค์กรระหว่างประเทศ นำมาหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นที่ทั่วโลกต้องกังวล ประเด็นความมั่นคงทางอาหารเป็นหัวข้อที่มีการประชุมหารือกันทั้งภายในประเทศและในเวทีระหว่างประเทศ อาทิ สหประชาชาติ องค์กรอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (The Food and Agriculture Organization of the United Nations : FAO) หรือแม้แต่ในประเทศไทยก็ได้มีการหารือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องโลกร้อนที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ภัยแล้ง น้ำท่วม สิทธิทางอาหารที่ต้องมีอาหารอย่างเพียงพอและสามารถเข้าถึงอาหาร โดยเฉพาะการขาดแคลนอาหารที่แต่เดิมก็เป็นปัญหาใหญ่ของหลายประเทศอยู่แล้ว จนกระทั่งวิกฤติโควิด - 19 แพร่ระบาดไปทั่วโลก จึงเป็นประเด็นที่มาซ้ำเติมปัญหาภาวะความไม่มั่นคงทางอาหาร (food insecurity) ให้ยิ่งรุนแรงขึ้นเป็นทวีคูณ จากข้อมูลขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations : FAO) พบว่าในปี.ศ. ๒๕๖๒ ประชากรโลกกว่า ๒ พันล้านคนหรือคิดเป็น ๒๕.๙% ของประชากรทั้งโลกที่ต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหาร โดยเฉพาะในวิกฤติโควิด - 19 แนวโน้มสถานการณ์ก็ยิ่งเลวร้ายลงไปอีก ด้านองค์การสหประชาชาติ (United Nations : UN) ระบุว่า มีประชากรโลกมากกว่า ๑๓๕ ล้านคน ที่เข้าสู่ภาวะอดอยากในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก (WHO) ที่ให้ข้อมูลว่าในช่วง ๕ ปีที่ผ่านมา มีจำนวนประชากรที่ขาดแคลนอาหารเพิ่มขึ้นเกือบ ๖๐ ล้านคนทั่วโลก ขณะที่ข้อมูลจากโครงการอาหารโลกแห่งสหประชาชาติ (World Food Program : WFP) ชัดเจนว่าในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะมีผู้คน ๒๖๕ ล้านคน ที่เสี่ยงอดอยากขาดแคลนอาหารยิ่งขึ้นจากภาวะวิกฤติโควิด<sup>๑๘</sup>

<sup>๑๖</sup> เรื่องเดียวกัน, ๑๔.

<sup>๑๗</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม - สิงหาคม ๒๕๕๘, ๑๔๙.

<sup>๑๘</sup> ผู้จัดการออนไลน์, วิกฤตขาดแคลนอาหาร โลกาสไทยผลิตอาหารป้อนโลก,

<https://mgronline.com/business/detail/9640000025984๖> (สืบค้นวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๕).

ปัญหาความมั่นคงทางอาหาร ได้กลายเป็นปัญหาความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญ และสร้างมาตรการรับมือกับความท้าทายดังกล่าว เพื่อความอยู่รอดของประชากรในประเทศและประชากรโลก ฉะนั้น การเตรียมความพร้อมด้านอาหารถือว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะต้องมีการวางแผนให้มีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอต่อการบริโภค ทั้งการขาดแคลนอาหารในยามปกติและในยามเกิดสถานการณ์วิกฤติที่ประเทศใดประเทศหนึ่งเผชิญโดยไม่สามารถมีอาหารเพียงพอหรือบางคนที่มีรายได้ที่สามารถซื้อหาได้ แต่ในช่วงเวลานั้นก็อาจจะไม่สามารถหาอาหารและน้ำได้ เช่น เหตุการณ์อุทกภัยขนาดใหญ่ การเกิดพายุหิมะ การเกิดการสู้รบ การสงคราม เป็นต้น<sup>๑๙</sup> โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาที่ปัญหานี้ทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลจากสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกิดวิกฤติด้านพลังงาน สภาพแวดล้อม และความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง ทำให้ราคาพืชอาหารสูงขึ้น จนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้<sup>๒๐</sup> จนกระทั่งเกิดวิกฤติโควิด - 19 ขึ้นจึงส่งผลกระทบต่ออย่างมากมายกับผู้คนทั่วทั้งโลก และยิ่งชัดเจนว่าส่งผลให้ผู้คนจำนวนมากต้องเผชิญกับวิกฤติความมั่นคงทางอาหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

สำหรับประเทศไทยได้มีรายงานจากสำนักเศรษฐกิจการเกษตรและสำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่า ประเทศไทยจัดเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งสำคัญในการเพาะปลูกและผลิตอาหารออกมาได้หลายชนิด จึงทำให้ความมั่นคงทางอาหารอยู่ในเกณฑ์สูง ซึ่งเมื่อเทียบกับการประเมินของสากลซึ่งจัดทำขึ้นมาโดย The Economist Intelligence เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๖๒ คะแนนความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยอยู่ที่ ๖๕.๑ จาก ๑๐๐ คะแนน และอยู่ในอันดับ ๕๒ จากทั้งหมด ๑๑๓ ประเทศที่ได้มีการประเมินเอาไว้ อย่างไรก็ตาม เมื่อมองถึงความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยและระดับโลกในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดจากวิกฤติโควิด - 19 ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงพอสมควร เนื่องจากแทบทุกประเทศจำกัดการเดินทางเข้า - ออก จึงส่งผลกระทบต่อเรื่องของการนำเข้า-ส่งออกสินค้าตามไปด้วย ประกอบกับอุตสาหกรรมอาหารเองก็ได้รับผลกระทบอย่างหนัก บางแห่งต้องปิดกิจการชั่วคราว สิ่งเหล่านี้คืออีกปัจจัยที่บ่งบอกได้ชัดเจนว่าความมั่นคงในด้านของอาหารไม่ใช่แค่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่ทุกประเทศต้องมีการพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน และถ้าเกิดวิกฤติที่ลุกลามไปทั่วโลกย่อมส่งผลกระทบต่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมก็มี ๕ ปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบต่อเรื่องความมั่นคงทางอาหาร<sup>๒๑</sup>

๑. ประชากรโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
๒. ภาวะโลกร้อนมีผลกระทบต่อจำนวนพื้นที่ด้านการเกษตรที่ลดลง
๓. หลายพื้นที่เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำอันเป็นต้นเหตุสำคัญที่ผลผลิตต้องหยุดชะงัก
๔. แรงงานด้านการเกษตรน้อยลง ขาดแรงงานที่จะเข้ามาทำงานในด้านนี้

<sup>๑๙</sup> รัชกรณ นภาพรพิพัฒน์, มุมมองความมั่นคงทางอาหาร, <http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/Journal/article-00304.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๒๐</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร, <http://www.polsci.tu.ac.th/fileupload/36/24.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๒๑</sup> สำนักงานพัฒนาการวิจัยงานเกษตร (องค์การมหาชน), ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยและของโลก, [https://www.arda.or.th/knowledge\\_detail.php?id=50](https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=50), (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

### ๕. การบริโภคในปัจจุบันมีการสูญเสียอาหารจนเกิดเป็นขยะอาหารมากขึ้นเรื่อย ๆ

สอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการหลายท่านที่ได้แสดงความเห็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารไว้ ดังนี้

ดร.ธนวรรษ เทียนสิน ประธานคณะกรรมการความมั่นคงอาหารโลก (Chairperson of Committee on World Food Security หรือ CFS) และผู้แทนถาวรไทยประจำสหประชาชาติ ณ กรุงโรม (FAO/IFAD/WFP) กล่าวว่า ในภาวะที่เกิดวิกฤติโควิด-19 สะท้อนให้เห็นว่า โลกยังเปราะบาง ระบบอาหารแต่ละประเทศ มีขีดความสามารถในการผลิต และเผชิญต่อภาวะวิกฤติไม่เหมือนกัน ดังนั้น โจทย์สำคัญคือ ทำอย่างไรให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัย ดีต่อสุขภาพ ซึ่งประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนระบบอาหารไปสู่ระบบอาหารที่ยั่งยืน สร้างความตระหนักรู้ และให้ความสำคัญตั้งแต่ระดับพื้นที่ สังคมและประเทศ โดยสร้างความรู้สึกร่วมกันทั้งในระดับภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาสังคม และเกษตรกร รวมทั้งผู้บริโภค เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงอาหารที่ปลอดภัยอย่างทั่วถึง อิ่มอย่างมีคุณภาพ และอิ่มอย่างไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม<sup>๒๒</sup> ส่วน น.สพ.ยุคล ลิ้มแหลมทอง ประธานคณะกรรมการขับเคลื่อนด้านความมั่นคงทางอาหารตลอดห่วงโซ่คณะกรรมการอาหารแห่งชาติ กล่าวว่า กรอบยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศไทย เป็นยุทธศาสตร์การจัดการด้านอาหารของประเทศในด้านความมั่นคงอาหาร คุณภาพและความปลอดภัยของอาหาร และอาหารศึกษา ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เชื่อมโยงทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับอาหาร จากภาคการเกษตร การแปรรูป การบริการ สุโภชนาการสุขภาพผู้บริโภค ตลอดจนถึงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว การบริการและการค้า โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักคิดพื้นฐานในการวางกลยุทธ์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมดุล เน้นการนำความรู้และปัญญามาสู่การปฏิบัติที่มีคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งคำนึงถึงการปฏิรูปและพัฒนาต่าง ๆ ทั้งระดับโลกและประเทศ โดยมีความมุ่งหมายให้เป็นแผนชิ้นนำ การดำเนินงานของทุกภาคส่วนในห่วงโซ่อาหาร ให้เกิดการรวมพลังและประสานบูรณาการการดำเนินงานต่อไป สำหรับยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางอาหารตลอดห่วงโซ่ มีหลักการที่สำคัญ คือ การก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการอย่างยั่งยืน มุ่งเน้นขับเคลื่อนเพื่อรักษาความมั่นคงด้านอาหารของประเทศที่ครอบคลุมตั้งแต่ความมั่นคงและยั่งยืนของฐานทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยการผลิต การบริหารจัดการในห่วงโซ่อาหาร ให้เกิดการผลิตและระบบการกระจายอาหารที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งหมายรวมถึงการกระจายอาหารที่ส่งเสริมการบริโภคอาหารเพื่อโภชนาการ และสุขภาพของประชาชนด้วย<sup>๒๓</sup> ส่วน ดร.ทองเปลว กองจันทร์ กล่าวถึงความมั่นคงทางอาหารจะเกิดไม่ได้ถ้าขาดผู้ผลิต ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพ ความเข้มแข็ง และความเป็นอยู่ของเกษตรกร จึงมีส่วนกำหนดทิศทางการความมั่นคงทางอาหารของประเทศ โดยในห่วงโซ่อุปทานของระบบอาหาร ผู้ผลิตมีทั้งเกษตรกรรายย่อย กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน สมาคม สถาบัน จนถึงผู้ประกอบการรายใหญ่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีโครงการเพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เกษตรกรรายย่อย เช่น โครงการระบบ

<sup>๒๒</sup> กรุงเทพมหานคร, ก.เกษตรฯ-สสส.-สช. สานพลังประกาศขับเคลื่อนระบบอาหารที่ยั่งยืน ตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ “Healthy Diets for All”, <https://www.bangkokbiznews.com/pr-news/business/960597>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๒๓</sup> เรื่องเดียวกัน, ๑.

ส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่ที่สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อลดต้นทุนการผลิต เพิ่มอำนาจต่อรองและเพิ่มคุณภาพ และโครงการยกระดับแปลงใหญ่ด้วยเกษตรสมัยใหม่และเชื่อมโยงตลาดที่จัดสรรงบอุดหนุนให้เกษตรกรรวมแปลงได้เข้าถึงเทคโนโลยีที่ทันสมัยและงานวิจัยที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาไปสู่เกษตรวิถีใหม่<sup>๒๔</sup>

### การพัฒนาด้านการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย

รัฐบาลได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น โดยมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแผนยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งกำหนดแนวทางการพัฒนาประเทศ ในส่วนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับการพัฒนาด้านการเกษตร พบว่ารัฐบาลในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ (ค.ศ. ๑๙๓๒) ไม่ได้ให้ความสนใจในการพัฒนาภาคการเกษตรมากนัก เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็น และไม่มียงบประมาณเพียงพอสำหรับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน อีกทั้งเชื่อว่าชาวนาและเกษตรกรมีความรู้เรื่องการประกอบอาชีพที่ต่อยอดอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้นมา รัฐบาลไทยได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจังมากขึ้น โดยเฉพาะการปรับปรุงด้านโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคมขนส่ง การชลประทาน การพัฒนาท้องถิ่น และการศึกษา โดยได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐ รัฐบาลไทยได้ขอให้ธนาคารโลก (World Bank) ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญเข้ามาศึกษาสำรวจภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยคณะทำงานดังกล่าว ได้รายงานผลการศึกษาภายใต้ชื่อ “โครงการพัฒนาการของรัฐสำหรับประเทศไทย” (A Public Development Program for Thailand) เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจระยะยาว ซึ่งได้บรรจุสาขาเกษตรเป็นส่วนหนึ่งในรายงานดังกล่าว โดยเสนอวัตถุประสงค์ของการพัฒนาภาคเกษตรไว้ คือ การเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวด้วยวิธีการผลิตสมัยใหม่ในกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา การเร่งพัฒนาการเกษตรในภาคใต้ เพิ่มการปลูกยาง การเปลี่ยนระบบการปลูกพืชในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใหม่ โดยลดความสำคัญของการทำนา เพิ่มการปลูกพืชไร่ และปลูกพืชที่เป็นอาหารสัตว์และเลี้ยงสัตว์ให้มากขึ้น และการส่งเสริมให้มีการทำเกษตรที่มีกิจกรรมหลายอย่าง<sup>๒๕</sup> การพัฒนาด้านการเกษตรจึงมีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้น และถูกนำมากำหนดเป็นแนวทางหรือนโยบายปฏิบัติควบคู่ไปกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร โดยได้มีการนำมากำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแต่ละฉบับ โดยในแผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับจะมีแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกันตามช่วงระยะเวลาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ ซึ่งส่งผลต่อวิถีทางการพัฒนาประเทศที่แตกต่างกัน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

<sup>๒๔</sup> ธนาคารแห่งประเทศไทย, ดร.ทองเปลว กองจันทร์ กกับการขับเคลื่อนระบบอาหารและเกษตรยั่งยืน, <https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256405Relax@ReunPae.aspx> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

<sup>๒๕</sup> วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘, ๑๕๐-๑๕๑.

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๐๔** ประเทศไทยได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นเป็นฉบับแรก มีระยะเวลาดำเนินงาน ๕ ปี แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ได้วางแนวทางเกี่ยวกับพัฒนาการด้านเกษตรกรรมไว้ในหลักการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ โดยมีนโยบายส่งเสริมการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ตามรูปแบบการเกษตรแผนใหม่ หรือการปฏิวัติเขียว เพิ่มผลผลิตด้านเกษตรกรรมที่สำคัญของประเทศ คือ ข้าว ยาง ข้าวโพด มันสำปะหลัง รวมทั้งการผลิตสัตว์ และการประมงให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๔** แนวทางการพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ได้ถูกกำหนดไว้ในส่วนที่สองของการพัฒนาแยกตามสาขา โดยให้ความสำคัญไปที่การส่งเสริมการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านต่าง ๆ มีการสร้างระบบชลประทานและเขื่อนขนาดใหญ่ มีการนำเครื่องจักรกลขนาดใหญ่เข้ามาใช้ในทางการเกษตร และการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า มีการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้น

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๙** มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาการเกษตรและชลประทานไว้ด้วยกัน ริเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร โดยให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการผลิต และการจำหน่ายผลิตผลทางการเกษตรให้ได้ในปริมาณมาก เพื่อเพิ่มการขยายตัวทางเศรษฐกิจ และเพิ่มรายได้ของประชาชนให้สูงขึ้น

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔** ไม่ได้มีการกำหนดนโยบายและแนวทางในการพัฒนาแยกย่อยเป็นสาขาเหมือนในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมา ประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรจึงปรากฏอยู่ในส่วนที่สาม แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเฉพาะเรื่องว่าด้วยการกระจายและการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในชนบท เร่งส่งเสริมให้มีการผลิตผลิตผลทางการเกษตรมากขึ้น ยกกระตือรือร้นค้าเกษตร

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๙** ไม่ได้มีการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาโดยแยกตามสาขา แต่เน้นไปที่การฟื้นฟูฐานะเศรษฐกิจและการปรับโครงสร้าง และการเพิ่มประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรจากที่เน้นการเพิ่มผลผลิตด้วยการขยายพื้นที่เพาะปลูก เป็นการเพิ่มผลผลิตด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๔** ภาคการเกษตรไม่ได้ถูกกำหนดไว้เป็นสาขาหลักในแผนการพัฒนา แต่ได้บรรจุไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสาขาอื่น ๆ เช่น ส่วนแรก การพัฒนาด้านการเกษตรบรรจุไว้ในบทที่ ๔ เรื่องแนวทางการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแผนงานที่ ๓ โดยต้องการปรับปรุงประสิทธิภาพการพัฒนา และเน้นการพัฒนาภาคเกษตรที่ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๙** ได้มีการบรรจุ การพัฒนาการเกษตรไว้เป็นสาระสำคัญอีกครั้งในบทที่ ๒ ของแนวทางการรักษาอัตราการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาด้านการเกษตรไว้เพื่อสำหรับการคุ้มครองเขตการเกษตรกรรม ให้มีประสิทธิภาพ สนับสนุนการวิจัยพัฒนา และถ่ายทอดวิทยาการเพื่อการเกษตร ตลอดจนจัดหาปัจจัย การผลิตที่จำเป็น ปรับโครงสร้างการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและการพัฒนาอุตสาหกรรม การแปรรูปสินค้าเกษตร

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๔** ได้มีการวางแนวทาง นโยบายภาคการเกษตรที่มีความแตกต่างจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ผ่านมา คือ การนำภาคการเกษตรไปเชื่อมโยง กับทิศทางการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของแผนพัฒนาฯ ซึ่งมีเป้าหมายหลักในการมุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนา และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการพัฒนา ให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙** ไม่ได้มีการบรรจุ การพัฒนาภาคการเกษตรไว้ในสาระสำคัญ แต่ในส่วนที่ ๓ เรื่องการเสริมสร้างฐานรากของสังคมให้เข้มแข็ง มี การบรรจุแนวทางพัฒนาภาคการเกษตรที่เกี่ยวข้องใน ๓ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคน และการคุ้มครองทางสังคม ซึ่งเน้นเรื่องการทำงานในภาคการเกษตร ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนา ชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน ซึ่งเน้นการส่งเสริมองค์กรที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและการส่งเสริมเศรษฐกิจ ชุมชนด้านการเกษตร รวมถึงการเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันและปรับกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพ และคุณภาพ โดยส่งเสริมการทำเกษตรแบบยั่งยืน และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๔** ได้มีการเชื่อมโยง การพัฒนาภาคการเกษตรไว้ใน ๔ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน ยุทธศาสตร์ การพัฒนามนุษย์ ความหลากหลายทางชีวภาพและการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารประเทศสู่ความยั่งยืน

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙** ความมั่นคง ทางอาหารได้ปรากฏเป็นวาระสำคัญโดยถูกบรรจุไว้ในส่วนที่ ๓ เรื่องยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคการเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิต ภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน การเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร การสร้างมูลค่าเพิ่ม ผลผลิตทางการเกษตรตลอดห่วงโซ่การผลิต การสร้างความมั่นคงในอาชีพและรายได้ให้แก่เกษตรกร การสร้าง ความมั่นคงด้านอาหารและพัฒนาพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและ ชุมชน การสร้างความมั่นคง ด้านพลังงานชีวภาพเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศ และความเข้มแข็งภาคเกษตร การปรับระบบบริหาร จัดการภาครัฐเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน

**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔** มีการกำหนดเป้าหมายเพื่อให้เศรษฐกิจเข้มแข็งแข่งขันได้ มีเสถียรภาพและมีความยั่งยืน สร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิตและบริการเดิมและขยายฐานใหม่ โดยการใช้นวัตกรรมที่เข้มข้นมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากและสร้างความมั่นคงทางพลังงาน อาหาร และน้ำ ให้ความสำคัญทุนทางธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม สามารถสนับสนุนการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหาร พลังงาน และน้ำ โดยเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกในภาคพลังงานและขนส่งไม่น้อยกว่าร้อยละ ๗ ภายในปี ๒๕๖๓ เทียบกับการปล่อยในกรณีปกติ มีปริมาณหรือสัดส่วนของขยะมูลฝอยที่ได้รับ การจัดการอย่างถูกหลักสุขาภิบาลเพิ่มขึ้น และรักษาคุณภาพน้ำ และคุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤติให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน และได้มีการบรรจุความมั่นคงทางอาหารไว้ในส่วนที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ เรื่อง ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืน โดยมีการบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวม การเสริมสร้างและพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิตและบริการ มุ่งเน้นการสร้างเชื่อมโยงของห่วงโซ่มูลค่าระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม บริการ และการค้าการลงทุน ยุทธศาสตร์การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้เกิดความมั่นคง สมดุล และยั่งยืน การแก้ไขปัญหาวิกฤติสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การสนับสนุนการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก และเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การบริหารจัดการเพื่อลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและกลไกแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ

โดยที่การจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔ ได้จัดทำบนพื้นฐานของยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ซึ่งเป็นแผนแม่บทหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนี้ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนทั้งในระดับกลุ่มอาชีพ ระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนฯ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” โดยที่เรื่องความมั่นคงทางอาหารได้มีการกำหนดไว้

ในส่วนที่ ๔ ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

๔.๕ พัฒนาความมั่นคงน้ำ พลังงาน และเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นพัฒนาระบบจัดการน้ำทั้งระบบ เพื่อให้เกิดความมั่นคง เพิ่มผลิตผลในเรื่องการจัดการและการใช้น้ำทุกภาคส่วน ดูแลภัยพิบัติจากน้ำทั้งระบบ พัฒนาความมั่นคงทางพลังงานอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เน้นส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน และพลังงานทางเลือกที่คำนึงถึงการพัฒนาอย่างเหมาะสม ให้มีประสิทธิภาพ เพิ่มศักยภาพและการใช้พลังงานทดแทนและพลังงานทางเลือกในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด พัฒนาความมั่นคงการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ให้เป็นฐานการผลิตอาหารที่มั่นคงและปลอดภัย และเป็นฐานการผลิตที่มีผลิตภาพสูง

๔.๕.๕ พัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหารของประเทศและชุมชนในมิติปริมาณ คุณภาพ ราคาและการเข้าถึงอาหาร โดยบริหารจัดการทรัพยากรทางการเกษตรและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แบบบูรณาการ โดยเน้นให้เกิดความมั่นคงทางอาหารภายในประเทศและเกษตรอาหารมูลค่าเพิ่มสูง พร้อมทั้งเพิ่มพื้นที่เกษตรผสมผสาน จัดเขตการเกษตร มีการใช้มาตรการการตรวจสอบย้อนกลับถึงแหล่งที่มาของวัตถุดิบ เพื่อลดการบุกรุกและทำลายพื้นที่ป่า รวมทั้งมีการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ เพิ่มการจ้างงานในภาคเกษตร เพื่อรองรับเศรษฐกิจชีวภาพ รวมทั้งยกระดับอาชีพเกษตรกรให้มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นและมีความภาคภูมิใจ ในอาชีพเกษตรกรรม<sup>๒๖</sup>

จากที่ได้มีการพิจารณาถึงความสำคัญของอาหาร ความหมายของอาหาร แนวคิดที่เกี่ยวกับ เรื่องความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สถานการณ์ความมั่นคง ทางอาหารทั้งของโลกและประเทศไทย ตลอดจนการพัฒนาด้านการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย จะเห็นได้ว่าความหมายของความมั่นคงทางอาหารมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายด้วยกัน แต่ก็เป็นการให้ ความหมายที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยครอบคลุมขอบเขตและประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอาหารแตกต่างกันไป เนื่องจากอาหารเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานของชีวิต ความมั่นคงทางอาหารจึงมีความเกี่ยวข้องกับคนทุกคน ในสังคม ที่ทุกประเทศต้องให้ความสำคัญ ความมั่นคงทางอาหาร คือ การที่ผู้คนสามารถเข้าถึงอาหาร อย่างเสมอกันทั้งในเรื่องของปริมาณและคุณภาพ ความมั่นคงทางอาหารไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพียงว่าปริมาณ การผลิตอาหารในโลกมีจำนวนที่มากเพียงพอต่อจำนวนผู้คนหรือไม่ แต่อยู่ที่ว่าเมื่อปริมาณอาหารมีจำนวนที่ มากเพียงพอแล้ว อาหารเหล่านั้นมีการกระจายไปอย่างทั่วถึงและเพียงพอหรือไม่ ซึ่งนั่นถือเป็นสิ่งสำคัญ นิยามความมั่นคงทางอาหารได้มีการปรับเปลี่ยนหลายครั้ง โดยเพิ่มมิติของการเข้าถึงอาหาร เสถียรภาพ ด้านอาหาร และความปลอดภัยด้านอาหาร ซึ่งใจความสำคัญยังคงเน้นเรื่องความพอเพียงและการกระจาย อาหารอย่างเท่าเทียมกันเช่นเดิม เห็นได้ว่าในกระบวนการการผลิตอาหารมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คน เกษตรกรรายย่อย การผลิต การเข้าถึงแหล่งอาหาร กระจายอาหาร ก่อนที่จะมีวิกฤติโควิด - 19 โลกเราประสบ กับปัญหาอื่นในหลาย ๆ ด้าน ที่ทำให้ผู้คนจำนวนมากเผชิญกับความไม่มั่นคงทางอาหารอยู่แล้ว ในประเทศ ที่ยากจนผู้คนอดอยากกันจนเป็นภาวะปกติ เกิดความแร้นแค้น ประชากรขาดสารอาหาร ในบางประเทศ ก็มีความขัดแย้ง เกิดสงครามกลางเมือง ต่อสู้แย่งชิงดินแดน ซึ่งก็แน่นอนว่าปัญหาเหล่านั้นได้ส่งผลกระทบต่อ สภาพชีวิตความเป็นอยู่และการเข้าถึงอาหาร เมื่อวิกฤติโควิด-19 มีการแพร่ระบาดกระจายไปทั่วโลก จึงซ้ำเติม ให้ปัญหาที่มีอยู่แต่เดิมแล้วนั้น มีการขยายออกเป็นวงกว้างและพัฒนาระดับความยากมากขึ้น ส่งผลให้มีผู้คน ขาดแคลนอาหารมากยิ่งขึ้น สถานการณ์การระบาดและมาตรการควบคุมวิกฤติโควิด - 19 ได้ส่งผลกระทบต่อ การเข้าถึงอาหารของคนแต่ละกลุ่ม แต่ละพื้นที่ ในรูปแบบและระดับความรุนแรงที่แตกต่างกันไป ในส่วนของ แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร รวมถึงแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เมื่อเปรียบเทียบทั้ง ๓ แนวคิด จะเห็นได้ว่าแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดสิทธิทางอาหาร และแนวคิด

<sup>๒๖</sup> ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก (๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑) : ๖๐-๖๑

อธิปไตยทางอาหาร มีเป้าหมายที่จะแก้ไขปัญหาคิวขาดอาหารและปัญหาคิวความหิวโหยของผู้คน แต่ทั้ง ๓ แนวคิดก็มีมุมมอง มีความสำคัญ และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่แตกต่างกัน นั่นคือ แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร แนวคิดสิทธิทางอาหาร ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนทุกคน ในขณะที่แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของผู้คนเฉพาะกลุ่ม การปกป้องสิทธิของเกษตรกรรายย่อยและชุมชนในการผลิต การจัดการอาหาร ไม่ให้ถูกรุกรานจากกลุ่มนายทุน ผู้ประกอบการรายใหญ่ ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบการเกษตร ส่งเสริมเกษตรกรรายย่อย ให้สิทธิแก่ชุมชนในการดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง โดยมีการปฏิบัติ มีการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อเกษตรกรและชุมชน ฉะนั้น ภาครัฐจึงควรมีนโยบายในการดูแล ให้การสนับสนุนเกษตรกรรายย่อยที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก มีหลักประกันที่จะให้ทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและยังเป็นประเทศผู้ผลิตอาหารที่สำคัญของโลก

ในส่วนนโยบายภาครัฐได้มีการกำหนดเรื่องการพัฒนาด้านการเกษตรกับความมั่นคงทางอาหารไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ - ๓ เน้นการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรมีการนำเครื่องจักร เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ทางการเกษตร มีการใช้ปุ๋ยสารเคมีเพื่อช่วยเพิ่มปริมาณผลผลิต แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ - ๖ เน้นการพัฒนาภาคการเกษตร มีการเข้าไปใช้และทำประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ - ๙ มีการปรับโครงสร้างการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เน้นการพัฒนาคุณภาพคน เกิดการพัฒนาชนบทและ เมือง ส่งเสริมการทำการเกษตรแบบยั่งยืน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ - ๑๑ ประเด็นความมั่นคงทางอาหารได้ปรากฏเป็นวาระสำคัญ มีการให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน การสร้างความมั่นคงด้านพลังงานชีวภาพในระดับครัวเรือนและชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งของภาคการเกษตร ซึ่งความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของโลกมีแนวโน้มจะเป็นปัญหาที่สำคัญ ความต้องการของสินค้าเกษตรและอาหารมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก แต่การผลิตพืชอาหารมีลดลง ภาคการเกษตรของประเทศไทยเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ เป็นรากฐานของการสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศและของโลก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ เป็นแผนพัฒนาประเทศในระยะ ๕ ปี ซึ่งแปลงยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การพัฒนาของแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ ๑๒ จึงมีความสัมพันธ์และวางรากฐานในการยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้ว มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการให้ความสำคัญกับเรื่องเกษตรกรรม อาหารและการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อยุติปัญหาความหิวโหย ยกระดับโภชนาการและการมีสุขอนามัยที่ดี สร้างหลักประกันว่าจะมีระบบอาหารที่ยั่งยืนและดำเนินการตามแนวปฏิบัติทางการเกษตรที่มีภูมิคุ้มกันในการที่จะเพิ่มผลผลิตและการผลิต สนับสนุนให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงที่ดิน ทรัพยากรและปัจจัยนำเข้าในการผลิต ส่งเสริมให้เกิดการรักษาระบบนิเวศ ส่งเสริมเกษตรแบบแปลงใหญ่และรณรงค์การบริโภคอาหารปลอดภัย เสริมขีดความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยแล้ง อุทกภัยและภัยพิบัติ

## บทสรุป

ความมั่นคงทางอาหารเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากอาหารเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต นับตั้งแต่เกิดวิกฤตโควิด - 19 ก็เห็นได้ชัดเจนว่า ความไม่มั่นคงทางอาหารมีแนวโน้มและคาดการณ์ได้ว่าอาจเกิดขึ้นจริงได้ในอนาคต แม้ในประเทศเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์อย่างประเทศไทยจะยังสามารถผลิตอาหารได้อย่างเพียงพอ แต่ถ้าหากไม่มีการวางแผน คิดทบทวน จัดวางระบบความมั่นคงทางอาหารให้กับสังคมไทยไว้ ก็อาจเกิดความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารขึ้นได้ ปัจจุบันการผลิตภาคการเกษตรไม่ได้เป็นการผลิตเพื่อบริโภคและค้าขายในท้องถิ่นอย่างเช่นเดิม แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเป็นการผลิตเชิงเดี่ยวที่ขึ้นอยู่กับตลาดและผู้ประกอบการรายใหญ่ ในกรณีที่เกิดสถานการณ์วิกฤตขึ้นจึงควรที่จะมีนโยบายให้ทุกคนเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ลดช่องว่างในการเข้าถึงอาหาร ซึ่งประเทศไทยก็มีความได้เปรียบในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีความพร้อมด้านภูมิศาสตร์และเกษตรกรรม ถ้าสามารถบริหารจัดการในส่วนนี้ได้ก็จะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร โดยทุกภาคส่วนควรที่จะต้องร่วมกันในการกำหนดนโยบายสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการ การกระจาย การเชื่อมโยงผลผลิตสู่ผู้บริโภค เพื่อก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบอาหารที่ยั่งยืนได้ โดยสนับสนุนการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารจากแหล่งชุมชนท้องถิ่น ซึ่งความมั่นคงทางอาหารมีความเชื่อมโยงกับความเหลื่อมล้ำทางสังคม ฉะนั้น ทุกคนจึงควรมีสติเข้าถึงอาหารอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าทุกคนจะสามารถเข้าถึงอาหารที่ดี เพื่อสุขภาพและพลานามัยที่ดี การที่ประเทศมีเพียงความอุดมสมบูรณ์อย่างเดียวไม่ถือว่าเป็นความมั่นคงด้านอาหาร เพราะถ้ามีความอุดมสมบูรณ์แต่ผู้คนและชุมชนไม่สามารถเข้าถึงและไม่สามารถใช้ทำมาหากินได้ ความอุดมสมบูรณ์นั้นย่อมไม่เกิดประโยชน์ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการที่นำมาใช้เพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงทางอาหาร แก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำ ลดปัญหาความยากจน และเกิดการกระจายรายได้ ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนท้องถิ่น ก็ควรที่จะต้องมียุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการและเข้าถึงทรัพยากรนั้นได้ ประกอบกับที่รัฐบาลเองก็ควรที่จะต้องมียุทธศาสตร์ให้กับผู้คนที่ว่างงานและมีรายได้น้อยทุกคน ให้สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ในช่วงวิกฤติ และในส่วนของเกษตรกรรมในยุควิกฤติและหลังวิกฤติก็ต้องเป็นการผลิตเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และลดปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้มากที่สุด เน้นตลาดภายในชุมชนและตลาดในประเทศเป็นหลัก รัฐบาลควรเร่งสร้างระบบการกระจายอาหาร ขยายตลาดท้องถิ่น และการกระจายอาหารโดยตรงระหว่างเกษตรกรกับผู้บริโภค โดยไม่ต้องผ่านระบบค้าปลีกที่มีบริษัทขนาดใหญ่ครอบครองส่วนแบ่งทางการตลาดเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ควรมีการขับเคลื่อนนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงในชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงที่ดิน แหล่งน้ำ เงินทุน และป้องกันในเรื่องของการผูกขาด วิกฤติโควิด-19 ทำให้ผู้คนประสบกับปัญหาเรื่องความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากไม่ได้เตรียมพร้อมในการที่จะรับมือ ความมั่นคงทางอาหารควรที่จะต้องเริ่มจากครอบครัวระดับชุมชนท้องถิ่น จนมีการขยายใหญ่ออกไปจนถึงระดับประเทศ และระดับโลก เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนเมื่อผู้คนมีความมั่นคงทางอาหารแล้ว ก็จะทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิต ความมั่นคงทางการเงิน เศรษฐกิจ และสังคมต่อไป

## บรรณานุกรม

### หนังสือ

ดร.ศยามล เจริญรัตน์และคณะ. ความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิต. รายงานฉบับสมบูรณ์ การศึกษาเพื่อความมั่นคงทางอาหารและวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อนุรักษ์ : กรณีชุมชนกะเหรี่ยงในผืนป่าตะวันตก ปีที่1. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๖.

นงนภัส คู่ขวัญ เทียงกมล. สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา เล่ม ๒ (ความมั่นคงทางอาหาร).สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ, ๒๕๕๒.

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐), ราชกิจจานุเบกษา

เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ( ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑) : ๖๐-๖๑

วิรัตน์พร ประเสริฐศักดิ์. ความมั่นคงทางอาหาร : จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง, วารสารการเมืองการปกครอง ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๒ มีนาคม – สิงหาคม ๒๕๕๘ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. มหาสารคาม, ๒๕๕๘.

วิรัตน์พร ประเสริฐศักดิ์. แนวคิดและค่านิยมของความมั่นคงทางอาหาร. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕.

ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑ :

๖๐-๖๑

### ฐานข้อมูลออนไลน์

กรุงเทพธุรกิจ. ก.เกษตรฯ-สสส.-สช. สานพลังประกาศขับเคลื่อนระบบอาหารที่ยั่งยืน ตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจ “Healthy Diets for All”. <https://www.bangkokbiznews.com/pr-ews/business/960597> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).ความไม่มั่นคงทางอาหารจากโลกถึงไทย. สุขภาพคนไทย. [https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2011/thai2011\\_21.pdf](https://www.hiso.or.th/hiso/picture/reportHealth/ThaiHealth2011/thai2011_21.pdf) (สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๖๕).

เครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภคภาคใต้. เกษตรกรรมกับความมั่นคงทางอาหาร.

<https://consumersouth.org/paper/370> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

ณัฐชา นวลคำมา. บทที่ ๒ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.

<http://cmuir.cmu.ac.th/bitstream/6653943832/39285/4/CHAPTER%202.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

ธนาคารแห่งประเทศไทย. ดร.ทองเปลว กองจันทร์ กกับการขับเคลื่อนระบบอาหารและเกษตรยั่งยืน.

<https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/256405Relax@ReunPae.aspx> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

ผู้จัดการออนไลน์. วิฤตขาดแคลนอาหาร โอกาสไทยผลิตอาหารป้อนโลก.

<https://mgronline.com/business/detail/96400000259846> (สืบค้นวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๖๕)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. <https://dictionary.orst.go.th> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๕).  
 รัชกรณ์ นภาพรพิพัฒน์. มุมมองความมั่นคงทางอาหาร.

<http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/Journal/article-00304.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).

ศจินทร์ ประชาสันต์. รายงานเรื่องการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร.

[https://www.nationalhealth.or.th/sites/default/files/upload\\_files/dmdocs/2\\_FS\\_index\\_report.pdf](https://www.nationalhealth.or.th/sites/default/files/upload_files/dmdocs/2_FS_index_report.pdf), (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

ศูนย์พัฒนาพันธุ์พืชจักรพันธ์เพ็ญศิริ. ความมั่นคงทางอาหาร. <http://www.princechak.com/food-security/> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

สิรินทิพย์ นรินทร์ศิลป์. แนวคิดอธิปไตยทางอาหาร : ข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์กับแนวคิดทางด้านอาหารอื่น ๆ.

<http://www.polsci-law.buu.ac.th/journal/document/10-3/10.pdf>, ๖ (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕)

สำนักงานพัฒนาการวิจัยงานเกษตร (องค์การมหาชน). ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทยและของโลก.

[https://www.arda.or.th/knowledge\\_detail.php?id=50](https://www.arda.or.th/knowledge_detail.php?id=50). (สืบค้นเมื่อวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๖๕).

### วิทยานิพนธ์

จอมขวัญ จุมชาติ. “ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพะยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล.”

วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๘. ใน <https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/10471/1/404632.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๕๖๕).